

матеріальній теорії інтелектуальної власності, що не відповідає сучасному стану розвитку правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, у законодавстві України та на доктринальному рівні зазначається, що право власності та право інтелектуальної власності – не тотожні поняття;

2) У законодавстві та доктрині права не існує чітко визначеного переліку істотних умов авторських договорів. Вважаємо, що у більшості випадків, істотними умовами даних видів договорів є умови про предмет, ціну та строк договору. Проте, у законі можуть бути передбачені й інші істотні умови щодо різних видів авторських договорів (наприклад, спосіб використання твору, територія тощо). Якщо в авторському договорі відсутні істотні умови, даний договір можливо визнати неукладеним.

3) На даний час існує практика укладання авторських договорів на невизначений строк. На нашу думку, це суперечить вимогам Глави 18 ЦК України стосовно того, що строк, а отже, і строк дії договору, має бути чітко визначений. Пропонується наступне вирішення даного питання: в авторському договорі можна зазначити, що договір діє протягом строку дії майнових прав автора;

4) Необхідно розмежовувати поняття "предмет авторського договору" та "об'єкт авторського договору", оскільки вони не є тотожними. Категорія "предмет" є більш широким поняттям. На нашу думку, предметом авторських договорів доречніше вважати майнові правовідносини, які виникають відповідно до договору. А об'єктом авторського договору виступають конкретні твори науки, літератури, мистецтва тощо, які є створеними на момент укладення твору, а також ті, які автор зобов'язується створити у майбутньому відповідно до договору.

1. Альманах цивілістики: Сборник статей. Вип. 3 / Под ред. Р.А. Майданика – К.: Алерта; КНТ; Центр учебной литературы, 2010. – 332 с. 2. Амангельды А.А. Договоры в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан. Алматы: ИЦ Оф Интерлигал, 2010. – 344 с. 3. Веретельник Л.К. Систематизация догово-

рив у цивільному праві: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03/ Л.К. Веретельник – Х. : національний університет внутрішніх справ, 2007. – 199 с. 4. В.О. Потехіна. Интеллектуальная собственность: Навч. пос. – К.: Центр учебной литературы, 2008. – 414 с. 5. Гражданский кодекс Республики Беларусь от 7 декабря 1998 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.lvevnevsky.org/kodeksby/gk/20110115/index.htm> 6. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e.gov.kz/wps/wcm/connect/> 7. "Гражданский кодекс Российской Федерации часть четвертая", подписан 18 декабря 2006 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.garant.ru/10164072/> 8. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцова та ін.: за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с. 9. Завальна Ж.В. Видавничий договір як вид авторського договору : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ж.В. Завальна – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. – 195 с. 10. І.А. Діковська. Правове регулювання повітряних перевезень за участю фактичного перевізника. – К.: "К.І.С.", 2010. – 200 с. 11. Иоффе О.С. Избранные труды: В 4 т. Т. III. Обязательственное право. – СПб.: Издательство "Юридический центр Пресс", 2004. – 837 с. 12. Понікаров В.Д., Ермоленко О.О., Медведев І.А. Авторські права та інтелектуальна власність: Підручник. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 304 с. 13. Право інтелектуальної власності: Акад. курс. Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 696 с. 14. "Про авторське право і суміжні права". Закон України від 23 грудня 1993 року, у редакції від 06 січня 2004 року. Відомості Верховної Ради України від 29.03.1994 – 1994 р., № 13, стаття 64. 15. "Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав". ПКМУ від 18 січня 2003 р. N 72. Урядовий кур'єр від 07.02.2003 – № 24. 16. Т.В. Боднар Договірні зобов'язання в цивільному праві: (Заг. положення): Навч. посіб. – К.: Юстініан. – 280 с. 17. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 – 2003 р., № 40, стаття 356. 18. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання: Підручник (2-е вид., змін. та доп.) / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: КНТ, 2008. – 498 с. 19. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцовой, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с. 20. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцовой, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с. 21. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцовой. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – 640 с.

Надійшла до редколегії 30.03.11

УДК 351.778

А. Сосемко, здобувач

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПАЦІЄНТІВ ПРИ НАДАННІ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ З ДЖЕРЕЛАМИ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ

Проаналізовано стан адміністративно-правових аспектів правового захисту пацієнтів в Україні при наданні медичних послуг з використанням джерел іонізуючого випромінювання.

Ключові слова: правовий захист пацієнтів, медичні послуги, джерела іонізуючого випромінювання, радіаційна безпека.

В статті проаналізовано состояние административно-правовых аспектов правовой защиты пациентов в Украине при оказании медицинских услуг с использованием источников ионизирующего излучения.

Ключевые слова: правовая защита пациентов, медицинские услуги, источники ионизирующего излучения, радиационная безопасность.

The article deals with the analysis of administrative, legal aspects of legal defence of patients of Ukraine at providing of medical services with the use of sources of ionizing radiation.

Key words: legal defences of patients, medical service, sources of ionizing radiation, radiation safety.

Широке розповсюдження у останньому десятиріччі нових медичних технологій з використанням джерел іонізуючого випромінювання, як за кордоном так і в Україні, призвело до кардинальної зміни якості надання медичних послуг пацієнтам, суттєво збільшило обсяги діагностичної інформації для прийняття рішення щодо можливості ефективного хірургічного втручання, розширило можливості лікування онкологічних хворих.

Одночасно спостерігається тенденція до різкого зростання доз опромінення пацієнтів при діагностичних обстеженнях, та хірургів при інтервенційних втручаннях. У той же час, у променевій терапії зросли ризики скоєння радіаційних аварій та ненавмисного переопромінення людей при лікуванні.

У світі це викликало підвищену увагу медичних професіоналів та органів регулювання радіаційної безпеки до оптимізації медичного опромінення пацієнтів та персоналу, покращення стану їх правового та радіаційного захисту.

Періодично у світі при використанні джерел іонізуючого випромінювання у медичній практиці стаються випадки масового переопромінення людей, у тому числі і летальні випадки [15]. Однак таким випадкам надається широка гласність, причини їх виникнення аналізуються і вживаються заходи щодо їх недопущення у подальшому. В Україні ж про такі випадки інформоване дуже вузьке коло фахівців без адекватної реакції компетентних у сфері регулювання радіаційної безпеки органів. Тому

реальні наслідки медичного опромінення в Україні потребують додаткового поглибленого вивчення, оскільки реєстрація ускладнень променевої терапії організована не належним чином.

При тенденції до поліпшення стану матеріальної бази рентгенорадіологічної служби її загальний стан залишається все ще складним і не відповідає міжнародним стандартам. Усе це вимагає невідкладних заходів з впровадження сучасних підходів до забезпечення радіаційної безпеки при використанні джерел іонізуючого випромінювання у медичній практиці.

І звичайно ж подальше розширення використання сучасних високоінформативних, але і високодозних рентгенорадіологічних методів, таких як позитронно-емісійна томографія, комп'ютерна томографія, ангіографія, інтервенційні методи практично неможливе при існуючих підходах до організації і забезпеченні протирадіаційного захисту пацієнтів і персоналу у медичній рентгенології і радіології.

У всьому цивілізованому світі на початку 90 років минулого тисячоліття у сферу використання ядерної енергії, у тому числі і при використанні джерел іонізуючого випромінювання у медичній практиці, розпочала впроваджуватись система забезпечення якості, спрямована на захист персоналу і навколишнього середовища, зменшення доз опромінення пацієнтів при рентгенорадіологічних дослідженнях та оптимального опромінення пацієнтів при радіотерапії [3, 4, 14]. Крім незначного переліку обладнання для оцінки різних характеристик випромінюючих апаратів, підготовки фахівців – медичних фізиків, і перш за все доброї волі всього персоналу установи, де використовуються джерела іонізуючого випромінювання, система забезпечення якості нічого особливого не вимагає.

При очевидній користі системи забезпечення якості, підтверженій вже десятиліттями в атомній енергетиці за рубежом і в Україні та у медичній сфері за рубежом, вітчизняна медична рентгенологія і радіологія демонструє надзвичайно високий імунітет до цього нововведення, не зважаючи що з 1 січня 2010 р. в Україні набрав чинності нормативно-правовий акт "Вимоги до системи управління якістю проведення діагностичних та терапевтичних процедур з використанням джерел іонізуючого випромінювання", зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 жовтня 2008 р. за № 1054/15745.

Основна причина такої ситуації у медичній рентгенології і радіології на мій погляд, перш за все, у проблемах регулювання радіаційної безпеки у цій сфері.

Міністерство охорони здоров'я України відповідно до його Положення здійснює державне управління сферою охорони здоров'я і йому належить регулювати радіаційну безпеку (ліцензування, нормування, нагляд тощо) при використанні джерел іонізуючого випромінювання у медичній практиці та інших галузях, крім атомного промислового комплексу.

Таке суміщення управляючих і регулюючих функцій протирічить фундаментальним положенням тематичних міжнародних документів і Концепції державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні [5]. Розмежування цих повноважень у міністерстві через покладання функцій забезпечення радіаційної безпеки на заступника Міністра охорони здоров'я, відповідального за лікувально-профілактичну діяльність, а регулювання радіаційної безпеки у медичній галузі на Головного Державного санітарного лікаря України себе не виправдало оскільки обидві ці посадові особи є заступниками Міністра охорони здоров'я України. Які ж наслідки такого суміщення регулюючих і управляючих функцій?

Звертає на себе увагу також те, що такі важливі документи як "Основні санітарні правила протирадіаційного захисту України" (ОСПУ) [8] та "Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України" [9] були введені в дію лише у 2001, 2005 роках. Тобто вітчизняні фахівці отримали від Міністерство охорони здоров'я України "Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97)" [7] у 1997 році, але ще 4 роки не мали документа, який би регламентував шляхи досягнення цих норм і перш за все нових, у 2,5 раз нижчих за попередні, дозових лімітів. І це в країні, на території якої сталася Чорнобильська катастрофа.

Крім того, в Україні до цього часу не розроблена для практичного використання єдина методика для реалізації принципу оптимізації радіаційного захисту, який зобов'язує знижувати дози поточного опромінення персоналу та населення, в тому числі колективні, а також імовірності критичних подій та доз потенційного опромінення, що викликаються ними, настільки, наскільки цього можна досягти з урахуванням соціальних та економічних факторів.

Фахівцям стає зрозуміло, що неможливо реалізувати оптимізаційний принцип радіаційного захисту, а відтак і регулювати питання радіаційної безпеки в Україні взагалі, без відсутності даних про колективну дозу опромінення всього населення і окремих критичних груп, структуру цієї дози за різними показниками, у тому числі і віковими.

А це, в свою чергу, неможливо без Єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення. Проте, незважаючи на дві постанови Кабінету Міністрів України з цього питання від 1999 [12] і 2001 років [13] така система не створена до цього часу, а такий важливий для медичної рентгенології нормативний документ, як "Гігієнічні вимоги до влаштування та експлуатації рентгенівських кабінетів і проведення рентгенологічних досліджень", був поданий у Міністерство охорони здоров'я України в 2001 році а затверджений лише у 2007.

Зволікання зі створенням Єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення України є вкрай необачливим як з точки зору безпеки громадян так і стану їх правового захисту.

Відомо, що Конституція України забезпечує громадянам права людини на життя, працю та безпеку у екологічно сприятливому середовищі. Для забезпечення реалізації цих прав постійно удосконалюються державні системи регулювання суспільних відносин, переважно у тих сферах життєдіяльності, де стикаються різні за цілями інтереси, або використовуються потенційно небезпечні за своєю природою та складні для здійснення дієвого громадського контролю інноваційні технології [1].

З огляду на те, що в Україні правове регулювання управління в галузі охорони здоров'я громадян та інших фізичних осіб, які на законних підставах перебувають на її території, здійснюється згідно вимог Основного Закону України, у статті 49 якого чітко визначено, що кожен громадянин має право на охорону здоров'я [6].

Саме тому, на мій погляд, найближчі перспективи розвитку адміністративного права на сучасному етапі, в основному, повинні бути пов'язані безпосередньо з домінуючими в суспільстві тенденціями щодо подальшої гуманізації науки, зміщення її позицій від владного бюрократизму державних інституцій та їх чиновників, у бік надання реальних якісних послуг населенню, пошуку шляхів вирішення проблем реалізації його прав, зокрема в сфері охорони здоров'я під час діагностичних та

терапевтичних процедур із використанням джерел іонізуючого випромінювання.

Вивчення комплексу проблем, які мають пряме відношення до стану нормативно-правової бази, пов'язаної із забезпеченням надійного рівня радіаційного захисту персоналу та пацієнтів при медичному застосуванні джерел іонізуючого випромінювання, дозволяє стверджувати про необхідність урахування таких важливих його аспектів як підвищення ефективності функцій державної виконавчої влади, зусилля спрямовані на подальше врегулювання, оптимізацію та удосконалення суспільних правовідносин при формуванні довіри населення до влади.

Шляхи пошуку правового реформування та вирішення проблем реалізації належного рівня правового захисту населення при наданні відповідних послуг у медичній сфері та підготовки фахівців з медичної фізики, викликали підвищену увагу світової спільноти, ряду громадських організацій, правозахисників, медичних професіоналів та органів регулювання радіаційної безпеки до проблем оптимізації медичного опромінення пацієнтів та персоналу, покращення їх правового та радіаційного захисту.

До основних висновків, які були зроблені науковцями та практиками у сфері юриспруденції та медичної фізики за результатами проведених досліджень, були тези про необхідність якісної зміни стану нормативно-правового та радіаційного захисту пацієнтів і медичного персоналу при впливі на них іонізуючого опромінення наступними напрямками:

- розробка та удосконалення нормативно-правової та методичної бази;
- покращання технічного стану парку апаратури;
- дозиметрія;
- забезпечення міжнародних стандартів якості при наданні медичних послуг із використанням джерел іонізуючого випромінювання;
- проведення об'єктивного клінічного аудиту;
- навчання, підготовка та підвищення кваліфікації медичного персоналу;
- підготовка з урахуванням міжнародного досвіду та вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик рівня "бакалавр", "магістр" фахівців з медичної фізики (вперше в Україні) [11].

При цьому слід зазначити, що основними критичними факторами ризиків додаткового або неконтрольованого опромінення людей в Україні є:

- використання більше 72% застарілого терапевтичного та діагностичного обладнання;
- недостатній контроль дозоформуємих параметрів рентгенодіагностичних апаратів;
- недостатній рівень підготовки радіологів та контролю якості обладнання;
- незабезпечення вимірювань вхідної дози при рентгенодіагностичних дослідженнях (відхилення від стандартної дози опромінення більше ніж у 125 разів);
- несвоєчасне технічне обслуговування;
- недостатня кваліфікація персоналу при впровадженні інноваційних радіаційних технологій [2].

Гострою проблемою є також використання в Україні стандарту СРСР на рентгенівське медичні апарати, якому вже майже 30 років (ГОСТ 26140 – 84), в результаті чого до цього часу не враховані вимоги до сучасної апаратури, зокрема до томографів.

У той час, коли в більшості країн діють міжнародні стандарти ІЕС 61223-2-6-2003 та ІЕС 61267-2001, даний застарілий стандарт із радянського минулого, дозволяє використовувати медичне обладнання, яке не

відповідає сучасним вимогам радіаційного захисту, що призводить до непоодиноких фактів порушення конституційних прав наших громадян, насамперед у сфері охорони здоров'я.

Саме тому, у відповідності до рекомендацій та пропозицій міжнародних місії IRRS на Міністерство охорони здоров'я та Державну інспекцію ядерного регулювання України було покладено виконання ряду першочергових кроків, спрямованих на покращення правових, технічних та інших складових радіаційного захисту пацієнтів та персоналу при медичному застосуванні джерел іонізуючого випромінювання. Основні напрями проведення правової реформи в цій сфері та алгоритм реалізації відповідних науково-обґрунтованих заходів, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 1307-р "Про затвердження Плану заходів з імплементації рекомендацій та пропозицій місії МАГАТЕ", яким було передбачено:

- проведення аналізу Основних санітарних правил забезпечення радіаційної безпеки України, Норм радіаційної безпеки України (НРБУ-97), доповнень до норм радіаційної безпеки України (НРБУ-97/Д-2000) щодо їх відповідності стандартам МАГАТЕ та у разі потреби підготовка пропозицій щодо внесення змін;
- порівняльне вивчення змісту державних санітарних правил і норм "Гігієнічних вимог до влаштування та експлуатації рентгенівських кабінетів і проведення рентгенологічних процедур" щодо їх відповідності стандартам МАГАТЕ та у разі потреби підготовка пропозицій щодо внесення змін;
- підготовка і затвердження плану розроблення державних стандартів на медичне обладнання з джерелом іонізуючого випромінювання, процедур та методик тестування такого обладнання;
- вжиття заходів до впровадження єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення.

Знаковим моментом державного підходу до вирішення зазначених проблем є організація виконання вимог Указу Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.10.2009 "Про забезпечення національних інтересів України у сфері використання ядерної енергії" та розробка плану заходів щодо приведення практики використання джерел іонізуючого випромінювання у медицині у відповідність з вимогами національних та міжнародних документів з радіаційної безпеки, підготовку концепції державної програми переоснащення радіологічних підрозділів медичних закладів, з урахуванням максимального використання можливостей та обладнання вітчизняного виробника.

Актуальність здійснення адміністративно-правового супроводження заходів, спрямованих на покращення радіаційного захисту при медичному опроміненні (як персоналу, так і пацієнтів), потребує постійних скоординованих зусиль центральних органів виконавчої влади, широкого кола професійних фахівців у сфері юриспруденції, медицини, освіти.

1. Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золотарева Н.І. Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник. – ГАН, 2005. – 161 с. 2. Доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2009 році. Державний комітет ядерного регулювання України. 2010. – 90 с. 3. Иванов С.И., Аكوпова Н.А., Баранова А.В. и др. Гигиеническая оценка эксплуатационных параметров рентгенодиагностической аппаратуры / Современные проблемы обеспечения радиационной безопасности населения: Сборник докладов и тезисов конференции-СПб, 2006. – 107-108. 4. Иванов С.И., Михайлов М.К., Рыжкин С.А. и др. Инструментальный контроль и учет эффективных доз облучения пациентов как элемент обеспечения качества медицинских рентгенодиагностических процедур // Современные проблемы обеспечения радиационной безопасности населения: Сборник докладов и тезисов конференции-СПб, 2006. – 109-111. 5. Концепція державного регулювання безпе-

ки та управління ядерною галуззю України / Схвалена постановою Верховної Ради України від 25.01.94. № 3871-XII. 6. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, Ст. 141. 7. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97); Державні гігієнічні нормативи. К., 1998. 8. Основні санітарні правила протирадіаційного захисту України. Державні санітарні правила ДСП 6.074.120-01. К., 2001. 9. Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України. Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.05 № 54, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 20.05.2005 р № 552/10832. Офіційний вісник України від 24.06.2005 – 2005 р., № 23, стор. 197, 1322. 10. Пилипенко М.І., Розенфельд Л.Г., Рогожин В.О. Забезпечення якості в радіотерапії // Український радіологічний журнал. – 2000. – № 8. – С. 303-309. 11. Постанова КМУ від 27 серпня 2010 р. № 787 "Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра". 12. Про порядок ство-

рення єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення. Постанова КМУ від 16.03.1999 № 406. 13. Про затвердження порядку створення єдиної державної системи контролю та обліку індивідуальних доз опромінення населення". Постанова КМУ від 23.04.2001, № 379. 14. Радиологическая защита при медицинском облучении ионизирующим излучением/Руководство по безопасности: серия норм безопасности, № RS-G-1.5//МАГАТЭ. Вена. – 2004. 99 с. 15. Summary of ASN report n° 2006 ENSTR 019 – IGAS n° RM 2007-015P on the Epinal radiotherapy accident, submitted by Guillaume WACK (ASN, the French Nuclear Safety Authority) and Dr Francoise LALANDE, member of the Inspection Generale des Affaires Sociales (General Inspectorate of Social Affairs), in association with Marc David SELIGMAN. – Republique Francaise. General Inspectorate of Social Affairs: Centre de traduction Minefi-Dossier n0 0466-07 – 16/03/2007. – 2007. – 7 p.

Надійшла до редколегії 30.03.11

3. Макарова, асп.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ УРЯДУ ГЛАВИ УКРАЇНИ В РУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Стаття присвячена питанням історії становлення інституту глави уряду періоду Руської держави.
Ключові слова: періодизація, виконавчі функції, органи державного управління.

Статья посвящена вопросам истории становления института главы правительства периода Русского государства.
Ключевые слова: периодизация, исполнительные функции, органы государственного управления.

The article is devoted to the history of its development period, the head of government of the Russian state.
Keywords: periods, executive functions, state administration bodies.

Періодизація розвитку виконавчої влади має важливе значення для опанування предмету діяльності прем'єр-міністра України. В основу загальної періодизації покладено проблемно-хронологічний принцип поділу процесу розвитку державно-правих форм, факторів та явищ на території України.

Перед нами постає завдання необхідності обґрунтування структурно-функціональних змін статусу глави уряду, а саме без осмислення минулого, яким би складним і суперечливим воно не було, неможливо творити нову виконавчу владу в державі.

Теоретичним та науковим підґрунтям цього дослідження виступили праці таких вчених як П. Музиченка, М. Брайчевського, С. Серегіна, І. Терлюка, Г. Швидька, А. Чайковського та інших.

Завдяки вивченню особливостей функціонування державних установ та інститутів права в конкретних історичних умовах України ми зможемо здійснити наукову систематизацію та періодизацію у хронологічній послідовності діяльності глави виконавчої влади та прослідкувати радикальну трансформацію системи виконавчої влади.

Руська держава

Як тип державності виникла близько середини I тис. н.е. внаслідок складного і тривалого процесу політичної консолідації східнослов'янських племен. Руська держава існувала у різних формах і на різних рівнях як Києво-Руська, Галицько-Волинська та Литовсько-Руська держава.

І. Ранньофеодальна держава Київська Русь

Навколо проблем форми державного ладу Київської Русі, його сутності й характеру точилися і точаться гострі дискусії. Одні вчені, як, наприклад, російський академік Борис Рибakov, стверджують, що то була "ранньофеодальна імперія". Інші – головно українські фахівці вважають, що то була своєрідна "конфедерація самостійних князівств". Треті – переважно західні вчені українського походження – доводять, що то була поліетнічна співдружність незалежних держав" [28;6].

Отже, за формою правління Київську Русь можна назвати ранньофеодальною монархією.

Безперечно, Київська Русь не була державою в сучасному розумінні цього слова, а лише періодично набувала ознак "кляптикової" ранньофеодальної імперії, між князівської федерації або конфедерації [29;2].

Окремі історики, зокрема М. Брайчевський, вважають, що вона не набула завершального монархічного устрою і протягом усієї своєї історії тяжіла до республіканських форм правління [59;1].

У давньоруській державі домінуючим джерелом права було звичаєве право, в основі якого лежав правовий звичай, міжнародні договори з греками, договори князів між собою, договори князів з народом і дружиною, княжі устава та уроки, церковні устава, рецепція візантійського права. "Руська Правда" – перший кодифікований збірник правових норм Київської Русі, який поклав початок формуванню інституту права [62;1].

Вищим органом влади Київської держави була влада великого князя. Працями дослідників Д. Самоквасова, О. Толочко доведено, що інститут князівської влади – давній звичаєвий інститут. Слово "князь" походило від слова "кнь", і попервах означало "людину, що сидить на коні, військового ватажка" [30;6]. В його руках була зосереджена законодавча, виконавча і судова влада. Його влада була фактично необмеженою, однак тільки за однієї умови – якщо народ висловлював до нього недовіру і не вважав за потрібне втручатися в його діяльність [59;1]. Виконавчу владу князь здійснював з допомогою своїх урядовців [18;8].

Чітко визначених органів управління в Київській Русі не було.

Києво-Руській державі були властиві дві системи управління.

До X ст. у Київській Русі панувала десяткова система управління з тисяцькими і десяцькими, що виросла з дружинної організації. Поступово її замінила двірсько-вотчинна система управління, що мала приватно-публічний характер. Це зумовлюється тим, що з розвитком і посиленням держави великому князеві розділ важче було здійснювати свої владні функції. Він об'єктивно змушений був спиратися на допомогу своїх слуг, які поступово переймали на себе функції публічних урядовців. Наприклад, княжий тиун управляв княжими доходами, його майном, і водночас судив городян. У системі княжих урядовців приватний інтерес переважав над публічним [58;1].

У Київській русі двірсько-вотчинна система управління існувала на всіх рівнях феодальної земельної ієрархії – у великокнязівському дворі, володіннях місце-